

**Stichting Kinderopvang
Het Kleine Huis**

Pedagogisch beleidsplan

Versie januari 2018

Voorwoord

Voor u ligt het pedagogisch beleidsplan van kinderdagverblijf Het Kleine Huis aan het Plein. In dit beleidsplan verwoorden wij vanuit welke pedagogische gezichtspunten wij werken. Op deze manier willen wij ouders, stagiaires en andere geïnteresseerden een duidelijk beeld geven van de achtergrond van onze werkwijze. Het pedagogisch beleidsplan biedt het kader voor de jaarlijks op te stellen pedagogische werkplannen; de praktische vertaling van het beleid naar de werkvloer.

In dit plan gaan wij nader in op onze visie en doelstellingen, pedagogische uitgangspunten, de opbouw en werkwijze op de groepen en een aantal zaken waar de wet Kinderopvang specifiek vraagt om uitgebreid op in te gaan: emotionele veiligheid, sociale en persoonlijke competenties en overdracht van normen en waarden. We omschrijven wat we hieronder verstaan, en hoe wij er zelf mee omgaan in het werken met de kinderen en ouders.

Dit plan vormt een richtsnoer voor het pedagogisch handelen op de werkvloer en het werken aan de kwaliteit van onze opvang. Hoewel de praktijk weerbarstiger is dan hetgeen is toevertrouwd aan het papier, helpt dit plan ons bij het werken vanuit een gemeenschappelijke beeld en geeft richting aan ons streven naar een huiselijke plek waar kinderen kunnen gedijen.

We verzoeken de lezer vragen, opmerkingen of suggesties voor verbeteringen aan ons door te geven. Ook betrekken wij de oudercommissie bij elke actualisatie van dit plan.

Bestuur en team van Stichting Kinderopvang Het Kleine Huis

Inhoud

1 Pedagogische visie en doelstelling

2 Pedagogische uitgangspunten

3 Emotionele Veiligheid

4 Sociale en persoonlijke competenties

4.1 De ontwikkeling van de zintuigen

4.2 Lopen, spreken, denken

4.3 De ontwikkeling van de wil

4.4 Sociale competenties

5 Overdracht van normen en waarden

6 Werkwijze en opbouw groepen

6.1 Algemeen

6.2 Babygroepen

6.3 Peutergroepen

7 Samenwerking met ouders

8 Ondersteuning beroepskrachten

Bijlage: literatuurlijst

1 Pedagogische visie en doelstelling

Het Kleine Huis aan het Plein biedt antroposofische kinderopvang aan kinderen van 6 maanden tot 4 jaar. Doelstelling is het bieden van een plaats waar kinderen zich veilig, thuis en geliefd voelen, waar alle aandacht die zij nodig hebben aan hen wordt besteed en waarin zij zich harmonieus en gezond kunnen ontwikkelen tot kleuters die goed in hun vel zitten. Ieder kind mag zichzelf zijn en worden. We proberen datgene wat elk kind te bieden heeft (in deze levensfase in aanleg) tot ontwikkeling te laten komen.

De basis van onze pedagogie is het antroposofisch mens- en wereldbeeld dat werd ontwikkeld door Rudolf Steiner begin 20e eeuw. In deze visie bestaat de mens uit lichaam, ziel en geest, die zich fase-gewijs een leven lang blijven ontwikkelen. Naast de zichtbare aardse wereld gaan we uit van een geestelijke wereld waar we vandaan komen en na onze dood weer terugkeren. De ontwikkeling van een individueel mens hangt samen met die van de gehele mensheid en de aarde.

Een kind is voor ons geen onbeschreven blad, maar iemand die ergens vandaan komt en op weg is ergens naartoe. Iemand die hier niet toevallig is, maar met bepaalde voornemens is gekomen. Wat het kind de wereld te bieden heeft en wat het nog wil leren is in aanleg al aanwezig. Pedagogisch medewerkers zorgen in de kinderopvang voor goede omstandigheden zodat wat in aanleg aanwezig is later echt te voorschijn kan komen. Vanuit de antroposofie is (naast vele andere gebieden) op pedagogisch gebied veel ontwikkeld. Deze inzichten liggen ten grondslag aan onze pedagogische visie op kinderopvang.

Het antroposofisch mensbeeld gaat uit van ontwikkelingsfasen van steeds 7 jaar. Daarin ontwikkelt de mens specifieke vaardigheden op lichamelijk, psychisch en geestelijk gebied. In de kindertijd wordt de basis gelegd voor de verdere ontwikkelingsmogelijkheden in het volwassen leven. Het werken aan een gezonde basis heeft dus betekenis voor de rest van iemands leven.

In de eerste 7-jaarsfase staat de ontwikkeling van het fysieke lichaam centraal. De organen worden nog gevormd en het lichaam wordt steeds meer bewoond door het kind. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de motorische ontwikkeling: het kind krijgt steeds meer sturing over zijn bewegingen. Dit wordt ook wel 'incarneren' genoemd. Het bewustzijn ontwikkelt zich van het helemaal één zijn met de omgeving tot een ik-bewustzijn dat rond 2,5 jaar begint te ontwikkelen. Tegen de kleuterleeftijd is er ook een binnenwereld en is de fantasie volop aanwezig.

In deze fase leert het kind zichzelf en de wereld kennen door veelvuldig zelf te doen en na te doen. We scheppen daarom voorwaarden voor ervaringsgericht leren en we voeden vooral op door het goede voorbeeld te geven.

Als deze eerste fase goed verloopt zit een kind lekker in zijn vel, voelt het zich thuis in zijn lichaam. Het heeft vertrouwen in zijn eigen kunnen en vertrouwt op zijn omgeving. Als er dingen in deze fase niet goed gaan, uit een kind dit fysiek: bijvoorbeeld door bedplassen, ziek worden, eczeem en allergieën of via fysiek gedrag: slaan, bijten, gillen. Overigens moeten we voorzichtig zijn met het verklaren van dit soort problemen. Een kind brengt natuurlijk ook zijn eigen thema's mee.

2 Pedagogische uitgangspunten

Op allerlei manieren scheppen we voorwaarden waarbinnen het kind zich vrij en gezond kan ontwikkelen. Onze uitgangspunten waarop we ons pedagogisch beleid baseren zijn:

- Het kind centraal
- Warmte en omhulling geven (een warme, liefdevolle en harmonieuze omgeving), en overbodige prikkels weghouden.
- Opvoeden via het goede voorbeeld, in de wetenschap dat kinderen in deze fase alles leren door nabootsing.
- Aansluiten bij de belevingswereld van het jonge kind
- Rust, ritme en regelmaat bieden;
- De ontwikkeling van de zintuigen gericht ondersteunen: tastzin, bewegingszin, evenwichtszin, levenszin

Deze kenmerken worden hieronder nader beschreven. Sommigen ervan worden in volgende hoofdstukken verder uitgediept.

Het kind centraal

Dit lijkt een open deur, maar we vinden het toch belangrijk om hier nader te omschrijven wat we hieronder verstaan. Kinderopvang bestaat omdat het ouders in de gelegenheid stelt om te werken. Pedagogisch medewerkers nemen de zorg en opvoedingstaken tijdelijk over van de ouders. Deze eerste levensjaren van het kind zijn zeer vormend. Dat betekent dat wij als kinderopvang een grote verantwoordelijkheid met de ouders mogen meedragen. Wij kunnen en willen dat alleen als dit geen nadelige gevolgen heeft voor het kind. Niet elk kind is op hetzelfde moment rijp om naar een kinderdagverblijf te gaan. Daarom willen wij dat kinderen voordat ze bij ons komen al in de veilige thuisomgeving hebben geleerd om zelf in hun bedje in te slapen en uit een flesje te drinken. Dit om de stress die het wennen altijd in enige mate met zich meebrengt, te beperken. Als een kind niet goed gedijt in de groep, en na een redelijke wenperiode geen verbetering optreedt, dan zullen wij in het belang van het kind en in overleg met de ouders kijken of deze vorm van opvang bij het kind past.

Warmte en omhulling

Voor het jonge kind is warmte een voorwaarde om zijn lichaam te kunnen gaan bewonen. Als het te koud is, trekt het zich terug. Dit geldt ook voor de sfeer. In een warme, welkome sfeer kun je je thuis voelen. Omdat kinderen nog geen filter hebben om prikkels uit de omgeving te selecteren, zorgen we ervoor dat de wereld overzichtelijk is. De gordijntjes houden overbodige prikkels van buiten weg.

De pedagogisch medewerksters scheppen een verzorgende, warme sfeer door:

- zelf rust uit te stralen
- de kindjes te knuffelen en te koesteren (dit is vooral bij de baby's van belang)
- met zachte hand te werk gaan (respect voor lichamelijke integriteit van de kinderen)
- oprechte interesse en volle aandacht voor de kinderen te hebben, bijvoorbeeld een warm welkom aan het begin van de dag of kinderen hun verhaal laten vertellen en de tijd nemen hen uit te laten praten.
- beschikbaar te zijn voor de kinderen wanneer ze je nodig hebben (en niet onderling kletsen over de hoofden van de kinderen);
- begrenzing en duidelijkheid door goede gewoontes, vaste rituelen en een voorspelbaar dagverloop.
- veel zingen en 'zingzeggen' waardoor de kinderen makkelijk in de stroom mee kunnen.
- zich in de kinderen te verdiepen en het kind echt te zien en te volgen in zijn ontwikkeling.

De nabootsing

Via nabootsing (van binnen en van buiten nadoen) ontwikkelt het kind zich in deze fase. Gezonde indrukken die mooi, waar en goed zijn, zijn bouwstenen waarmee het kind een gezonde basis kan leggen voor de rest van

zijn leven. Daarom hechten wij aan de manier waarop we de dingen doen: zoveel mogelijk met onze volle aandacht en met plezier, en de manier waarop onze binnen- en buitenruimte(n) eruit zien: met zorg ingericht en onderhouden. Ook de manier waarop we begrenzen gaat uit van de nabootsing: zelf de goede gewoonten en manieren voorleven en de kinderen daarin meenemen zoals bij het opruimen, handen wassen, voeten vegen enzovoorts.

Aansluiten bij de belevingswereld van het jonge kind

We vermijden het kind met abstracte, intellectuele of anderszins onbegrijpelijke dingen uit de grote-mensenwereld te belasten. Te vroeg wekken van bewustzijn betekent dat het kind iets anders te vroeg moet afsluiten, waardoor het rijpingstijd zal mislopen. Dit heeft te maken met het feit dat de energie die het nodig heeft om zijn lichamelijke basis te leggen, dezelfde is als de energie waarmee je later bewust gaat nadenken. Kinderen in een dromerig bewustzijn laten betekent in onze zienswijze dus dat we ze rijpingstijd geven waar ze een leven lang plezier van zullen hebben.

Rust, ritme en regelmaat

Een vaste dagindeling met voldoende rustpunten en goede gewoontes geven structuur en zekerheid in de opvangdag. Baby's en peuters hebben een natuurlijke behoefte aan rust, ritme en regelmaat. Niet alleen wat betreft slapen, waken, spelen en eten, maar ook in het herhalen van beweging, klank en ritme. Door herhaling oefent het kind en ontwikkelt het vaardigheden en vermogens. De dagen in ons kinderdagverblijf hebben daarom een vast verloop en kennen weinig verrassingen. Voor volwassenen lijkt dat soms saai, maar voor kinderen is dit heerlijk; het feest der herkenning. De voorspelbaarheid geeft kinderen het houvast en een gevoel van veiligheid.

De dag is doorspekt met vaste liedjes en versjes die de overgangsmomenten markeren (bijvoorbeeld opruimtijd, van buiten naar binnen gaan, aan tafel gaan, etc.). Daarnaast is er een actief meebeleven van de seizoenen en de jaarfeesten in liedjes, aankleding van de ruimtes en begeleid spel (bijvoorbeeld vingerspelletjes en poppenspel).

Het opvoeden van de lichaamsgebonden zintuigen

De antroposofie onderscheidt 12 zintuigen. We gaan in dit plan (zie paragraaf 4.1) in op de lichaamsgebonden zintuigen. De ontwikkeling van deze zintuigen staat in de eerste 7-jaarsfase centraal en legt een basis voor latere psychische en geestelijke vermogens.

Het kind is in de eerste zeven jaar geheel en al aan zintuiglijke indrukken overgeleverd. Het leeft met overgave in de hem of haar omringende wereld. We zorgen daarom voor een gezonde afwisseling tussen inspanning en ontspanning, samen en alleen, binnen en buiten, slapen en wakker zijn, eten en niet eten enz. Dit helpt kinderen een gezonde verhouding te vinden tot de omgeving en tot het eigen lichaam.

Fantasia en spel

De creatieve vermogens die elk kind in aanleg heeft, komen tot ontwikkeling in een omgeving die de verbeeldingskracht en de fantasie aanspreken. Het vrije spel, speelgoed dat niet gedetailleerd en 'af' is maar tot de verbeelding spreekt, werken met natuurlijke materialen van hoge kwaliteit, kunstzinnig vormgegeven materialen en creatieve activiteiten als tekenen, schilderen en boetsen bieden het kind ruimte zich creatief te uiten en zijn fantasie tot bloei te laten komen.

De fantasie ontwikkelt zich pas aan het einde van de peutertijd om in de kleutertijd tot volle bloei te komen. De fantasiekrachten stellen het kind in staat de wereld om te vormen. Zo kan het kind ervaringen een plek geven en nieuwe dingen te scheppen. Fantasiespel legt de basis voor onze latere creatieve (scheppende) vermogens. Ons speelgoed prikkelt de fantasie en creatieve vermogens, waardoor kinderen echt hun eigen spel ontwikkelen. De pedagogisch medewerkers laten de kinderen veelal hun eigen spel spelen en sturen alleen bij wanneer dat nodig is.

Daarnaast is er ook begeleid spel, bijvoorbeeld de vingerspelletjes bij de liedjes en versjes in de kring of aan tafel. Deze liedjes en versjes veranderen mee met de tijd van het jaar.

Eerbied

Een klein kind treedt de wereld onbevangen en vol vertrouwen tegemoet. Het heeft van nature nog de eerbiedvolle aandacht voor alles wat om hem heen leeft en bestaat.

We proberen dit vertrouwen te bevestigen door vooral het goede en het mooie te laten zien. Het 'lelijke' en 'slechte' komt onvermijdelijk ook op een gegeven moment de kinderwereld binnen. Maar met een stevige basis van (zelf)vertrouwen zal het kind dit niet als een directe dreiging opvatten. Sommige mensen vinden het naïef als je de wereld mooier voorspiegelt dan hij is. Wij vinden dat dit gerechtvaardigd is omdat we daarmee aansluiten bij het kind. Pas als een kind de vermogens heeft zich kritisch te verhouden tot het slechte in de wereld, is het op zijn plaats kinderen daarmee te confronteren. Dit is pas in de puberteit het geval.

We handelen vanuit de gedachte: de wereld is goed zoals zij is, met al haar onvolkomenheden. Problemen zijn er om opgelost te worden. De kinderen worden omringd met liefde en zorg, zodanig dat het hun eigen ontwikkeling niet in de weg staat, maar stimuleert.

Natuur en gezondheid

Gezondheid heeft te maken met de mate waarin we in balans zijn en in harmonie met onze omgeving leven. Het respectvol leven in en met de natuur ondersteunt een gezonde ontwikkeling van kinderen en wordt bewust nagestreefd.

Dit uit zich onder meer in dat we vanzelfsprekend kiezen voor biologisch(e) (dynamische) voeding en natuurlijke verzorgingsproducten.

We leven met de seizoenen door bijvoorbeeld onder verschillende weersomstandigheden naar buiten te gaan en door binnen op de seizoenstafel zichtbaar te maken wat zich in de natuur afspeelt. We maken dankbaar gebruik van alle spelmateriaal die de natuur ons biedt en verwonderen ons buiten over alles wat groeit en bloeit.

Alles wat stamt uit de levende (organische) wereld kan het kind goed 'verteren' en leren kennen omdat het zelf tot die wereld behoort. Al het niet levende (anorganische) is het kind in principe wezensvreemd en dus moeilijker om zich mee te verbinden. Liedjes, verhalen, poppen(kast) en spel krijgen de kinderen daarom ook 'live' en niet via tv/dvd/cd en computerspel.

Sociale samenhang

Onze kinderopvang is een kleine gemeenschap, waarin kinderen zich gezien kunnen voelen als pedagogisch medewerkers ook weet hebben van er buiten de opvang in het leven van het kind speelt (thuis en op Het Kleine Huis). Ouders moeten ook weet hebben van wat er tijdens de opvangdag speelt, zodat het kind thuis niet helemaal opnieuw hoeft te beginnen, maar het leven gewoon door kan gaan. We hechten daarom aan een goede relatie met de ouders. Kinderen kunnen zich gedragen voelen als ze ervaren dat er verbinding is tussen de mensen die op verschillende plekken voor hen zorgen.

3 Emotionele veiligheid

Emotionele veiligheid is een voorwaarde om je ergens lekker te voelen, plezier te kunnen maken en je als kind vrij te kunnen ontwikkelen. Emotionele veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor een klimaat waarin kinderen kunnen gedijen. Er zijn verschillende factoren die bijdragen aan emotionele veiligheid. Hieronder werken we ze uit.

Vertrouwde gezichten

Hoe jonger een kind, hoe groter de afhankelijkheid van zijn omgeving. Het is belangrijk dat de mensen die voor een jong kind zorgen, het kind echt leren kennen zodat ze zijn signalen kunnen lezen en zijn behoeften leren kennen. Als je wordt begrepen in je behoeften, kan er welbehagen ontstaan. Als gezien wordt waar je aan toe bent en wat je al kan, dan voel je je gekend. Daarom is continuïteit (dezelfde gezichten) ook zo belangrijk. Uit allerlei onderzoek is inmiddels breed bekend hoe belangrijk het hechtingsproces is en dat dit proces alleen goed verloopt als kinderen zich aan een beperkt aantal mensen kunnen hechten. Vertrouwde gezichten bepalen dus in hoge mate het veiligheidsgevoel voor het kind. Daarom is ons personeelsbeleid gericht op continuïteit in de teams. Elke groep heeft 3 vaste medewerkers en wordt ondersteund door een vijfde leidster (per baby- en peutergroep) en vaste invalkrachten.

Verbinden = hechten

We vinden het belangrijk dat kinderen zich goed kunnen verbinden met zichzelf en hun omgeving. Het vermogen je te verbinden (ook wel hechting genoemd) is de basis voor alle sociale relaties. Jonge kinderen zijn nog één met de omgeving en hebben nog geen filter om goede en slechte indrukken van elkaar te onderscheiden, terwijl alles diep binnenkomt. Voor de bescherming tegen teveel en slechte indrukken is het jonge kind nog helemaal afhankelijk van de volwassene. Vanaf een jaar of 7 beleven kinderen de wereld vooral in beelden en leven nog voornamelijk in hun gevoel. De waarheid mag omfloerst blijven. Pas in de puberteit ontmoet de jongere graag de werkelijkheid zoals die is. Dat betekent dat we de ‘echte’ wereld van de volwassenen nog op afstand houden of aanpassen aan de belevingswereld van het kind. Indrukken die een kind nog niet kan plaatsen, kunnen stress veroorzaken. Sommige mensen vinden dat de kinderen de ‘echte’ wereld van jongs af aan mogen leren kennen. Maar kinderen beschikken nog niet over de mogelijkheid een standpunt in te nemen, iets in een context te plaatsen of iets te relativiseren. Angst en stress zorgen ervoor dat een kind zich terugtrekt. Terwijl hij zich makkelijk zal kunnen verbinden met een omgeving die veilig (warm, overzichtelijk en voorspelbaar) is omdat het kind er thuis is en snapt wat er gebeurt.

Geborgenheid en warmte

Een kind is nog zo overgeleverd aan zijn omgeving, dat het nog geen onderscheid maakt tussen ik en jij, tussen zijn eigen en andermans emoties. Daarom vinden we het zo belangrijk dat het klimaat en de omgeving veiligheid, warmte, geborgenheid en harmonie uitstralen. We verwijzen voor dit punt naar wat gezegd is over ‘warmte en omhulling’ in hoofdstuk 2.

Daar willen we nog aan toevoegen dat een belangrijk onderdeel van emotionele veiligheid bestaat uit de wijze waarop de volwassenen die voor het kind zorgen met zichzelf en elkaar omgaan. Mensen die met kinderen werken hebben de verantwoordelijkheid om ook hun innerlijke gesteldheid te verzorgen en actief te werken aan een harmonieuze samenwerking met collega’s. Een gezond werkklimaat is een voorwaarde voor een veilig klimaat voor de kinderen. We werken dan ook actief aan teamvaardigheden als feedback geven en ontvangen, elkaars verschillen accepteren en oog hebben voor elkaars kwaliteiten.

We verwachten ook van ouders dat zij bijdragen aan een veilige klimaat, bijvoorbeeld door niet hun stem te verheffen en geen irritaties te uiten waar de kinderen bij zijn maar hiervoor een juist moment te kiezen.

Ruimte voor emoties

In het begin is het kind nog één met zijn omgeving. Pas in de koppigheidsfase, als een kind 'ik' en 'nee' gaat zeggen, komt er besef van ik en de ander. Dat is ook het moment dat een kind bewuste herinnering krijgt en meestal zindelijk wordt. Het nee-zeggen is heel spannend; het kind verzet zich tegen degene van wie hij het meest afhankelijk is. Daar is dus veiligheid voor nodig. Veiligheid die we kunnen bieden door het kind op een gezonde manier te bevestigen in zijn zelfbeleving, in plaats van een machtsstrijd aan te gaan. Immers: het nee-zeggen is een voorwaarde voor een gezonde wilsontwikkeling.

Het nee-zeggen is cruciaal voor het ontwikkelen van het zelfbewustzijn. Kinderen moeten op een bepaald moment dus dwars kunnen zijn. Ook dat is zinvol gedrag. Dat willen we niet de kop in drukken, maar met respect voor het kind kanaliseren. Niet door fysieke overmacht, maar door te vertellen wat een kind wel mag doen. Soms is het ook goed om bewust iets door de vingers te zien en niet op alle slakken zout te leggen.

In het algemeen geldt dat negatieve emoties er ook mogen zijn. Die horen bij het leven en voor een gezonde gevoelsontwikkeling is het belangrijk dat het kind ze ook leert kennen en ermee omgaan. Pijn, verdriet, angst of teleurstelling de kop in drukken of er teveel in meegaan belemmert een kind zich er gezond toe leren te verhouden. Wat helpt is als de opvoeder rustig blijft en de gevoelens van een kind serieus neemt en ze erkent. Bijvoorbeeld door ze te benoemen: 'moet je zo huilen omdat mama weggaat?' of 'was je zo geschrokken toen je viel en heb je nu ook nog pijn op je knie?' Naast erkenning is er natuurlijk ook de troost. Daarvoor zijn ook prachtige liedjes die als tovermedicijn kunnen werken.

Bij structurele of extreme situaties moet uiteraard naar diepere oorzaken worden gezocht. Een gesprek met de ouders en verwijzing naar hulpverlening kan dan aan de orde zijn.

Het kind zien en bevestigen

Ieder kind wil gezien, gehoord en begrepen worden. Het is voor kinderen in een groep belangrijk te weten dat de pedagogisch medewerkster tijdig ziet wat een kind nodig heeft en hierop inspeelt. Dat geeft hen het vertrouwen dat het veilig is. Kinderen zoeken doorgaans oogcontact met de leidster als ze aanmoediging, bescherming of iets anders nodig hebben. Daarom is het belangrijk dat pedagogisch medewerkers beschikbaar zijn voor de kinderen en oog hebben voor wat er gebeurt. Doorgaans werkt het beter wanneer de pedagogisch medewerkster huishoudelijke klusjes of handwerkjes doet terwijl ze uit haar ooghoeken de kinderen waarneemt. Door teveel op de kinderen te letten, kunnen ze in hun spel worden gestoord.

Het kind in zijn waarde laten

Negatief gedrag van kinderen corrigeren we, maar niet door ze tot de orde te roepen, te veroordelen, te moraliseren of te straffen. Ze handelen op deze leeftijd niet vanuit slechte bedoelingen, maar vanuit impulsen (ik wil die bal), nieuwsgierigheid naar het effect (wat gebeurt er als je aan haren trekt of een kind omduwt) of omdat het effect heeft (aandacht). Jonge kinderen beschikken nog niet over een moreel besef en inlevingsvermogen. Ze daarop aanspreken of ze dat (vervroegd) proberen aan te leren heeft dus weinig zin. Toch moeten kinderen leren andere kinderen niet pijn of verdriet te doen. Positief formuleren (dus welk gedrag wél goed is zoals voorzichtig, zachtjes doen, aaien, vragen ipv afpakken), het samen doen of de situatie niet laten escaleren door af te leiden is meestal afdoende. Soms is een duidelijke grens nodig. In alle gevallen geldt dat we dan het gedrag afwijzen, zodat het kind zelf overeind kan blijven. (Nee, bijten mag niet, dat doet pijn.) Het kan helpen een kind even 'stil' te zetten als voorgaande interventies niet helpen. Dat kan even aan tafel of op de bank zitten zijn, of in de box (bij de babygroep). Dit is niet als straf bedoeld, maar om het kind even bij zichzelf te laten komen en om de veiligheid in de groep te waarborgen.

Wanneer een kind structureel negatief aandacht vraagt, stelt het met dit gedrag een impliciete vraag. Vanuit die vragende houding zal naar het kind gekeken worden. We zullen dit met de ouders bespreken en indien nodig een plan opstellen om het gedrag te doorbreken, al dan niet met hulp van een deskundige .

De integriteit van het kind respecteren

De pedagogisch medewerker gebruikt geen macht of dwang om iets van het kind gedaan te krijgen. Humor, speelsheid en duidelijkheid zijn vaak effectiever, en houden de relatie goed.

Bij de lichamelijke verzorging worden de handelingen met respect voor het kind uitgevoerd en wordt het kind erin betrokken door te zeggen wat er gaat gebeuren voordat het wordt gedaan. Zo wordt het kind niet overvallen en krijgt het de gelegenheid zich erop in te stellen. Bovendien leert een kind de taal van grote mensen. Dus zeggen wat je doet is in het algemeen goed.

Voldoende rust

In een opvangsituatie zijn kinderen de hele dag in de groep. Het stelt hoge eisen aan de begeleiding door pedagogisch medewerkers om ervoor te zorgen dat kinderen voldoende rustmomenten krijgen en tijd waarin ze op zichzelf kunnen zijn. Voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden is het essentieel dat kinderen voldoende alleen en geconcentreerd hebben leren spelen. Rustmomenten zijn ingebouwd in het dagritme, maar moeten soms extra gecreëerd worden. Individuele momenten verzorgen we door bijvoorbeeld te tekenen, een boekje te lezen, ervoor te zorgen dat een kind even alleen kan spelen (bijvoorbeeld door ze een klusje te geven als een poppen(af)wasje, ze even alleen te laten spelen in een hut, of bij de babygroep in de box). De inrichting van de ruimte biedt verschillende hoekjes waar kinderen alleen of samen kunnen spelen. Het dagritme is opgebouwd uit een afwisseling van inspanning en ontspanning.

Duidelijkheid

Als een kind weet waar het aan toe is, schept dit ook veiligheid. Daarom is er een voorspelbaar dagverloop en is de dag doorspekt met gewoontes en rituelen die het kind vertellen wat er gaat gebeuren en hem helpen de overgangen te maken tussen de verschillende momenten. Zo helpen we de kinderen zich te oriënteren in de tijd. De pedagogisch medewerkers weten wat er gaat gebeuren en wat er van het kind verwacht wordt. Het biedt een kind veiligheid wanneer de volwassenen hun verantwoordelijkheid dragen en het kind niet daarin betrekken door allerlei keuzes voor te leggen. Veel vragen maken de wereld ingewikkelder dan nodig en maken een kind eerder onzeker dan dat ze de keuzevrijheid geven die de volwassene ermee beoogt.

Bovendien zijn veel vragen eigenlijk helemaal geen vragen, maar mededelingen. 'Kom je je jasje aandoen?' is eigenlijk: 'kom, we gaan je jasje aandoen.' Een kind voelt zich veilig als de volwassene het roer in handen houdt. Aankondigen wat er gaat gebeuren of wat we gaan doen op een vanzelfsprekende manier (dus in feite de vraagtekens weglaten) is voor iedereen duidelijk. Uiteraard is het oefenen met keuzes ook belangrijk, maar dan wel overzichtelijk.

4 Sociale en persoonlijke competenties

Kinderen leren door hun omgeving te onderzoeken en na te bootsen. De nieuwsgierigheid en de wil tot bewegen zorgen voor een spontaan leerproces. Ieder kind doet dat op zijn eigen manier. Door een rijk aanbod van spelmogelijkheden en een veilige (gestructureerde) omgeving met nabootswaardige voorbeelden kan een kind zijn eigen ontwikkelingsweg gaan. Het aanleren van competenties (zowel persoonlijke als sociale) doen we in ons kinderdagverblijf dus vooral door een op het kind afgestemde omgeving te bieden en door het goede voorbeeld te geven. Anders dan bij veel andere kindercentra vermijden we het kind bewust te maken van het leerproces door educatieve spelletjes, omdat dit het spontane leerproces verstoort. In onze visie is alle spel van kinderen educatief.

Vroege en voorschoolse educatie die in veel kinderdagverblijven wordt aangeboden probeert kinderen via een programma van educatieve spelletjes juist wel bewust dingen aan te leren. De bewustzijnskrachten die een kind hierbij nodig heeft, moeten in deze vroege fase echter nog werkzaam blijven in het lichaam, zodat dit kan uitrijpen en een gezonde basis kan worden voor het verdere leven. We zullen in het kader van dit hoofdstuk een korte (en zeker niet complete) beschrijving geven van het enorme leerproces dat een kind doormaakt in de eerste jaren van zijn leven. Hieruit volgt het waarom van onze pedagogische werkwijze.

4.1 Ontwikkelen van de zintuigen

De eerste 7 jaar staan in het teken van ‘op aarde komen’: het kind moet het eigen lichaam gaan bewonen en zich vertrouwd maken met het aardse leven en de aardse wetten (zwaartekracht, ritmes als dag en nacht, sociale omgangsvormen enz.)

Daarbij zijn de zintuigen noodzakelijk; ze helpen het kind zichzelf en zijn omgeving waar te nemen zodat het zich ermee kan verbinden en zich ertoe kan leren verhouden. De zintuigen zijn bij ieder kind in aanleg aanwezig, maar komen pas tot ontwikkeling als ze worden aangesproken.

De algemeen bekende zintuigen zijn de tastzin, gezichtszin, gehoor, reuk en smaakzin. Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie, onderscheidt in totaal echter twaalf zintuigen. Vier ervan zijn gericht op de waarneming van het eigen lichaam (de tastzin, de bewegingszin, de levenszin en de evenwichtszin), met vier ervan nemen we onze omgeving waar (de reuk, smaak, kleurenzin en de temperatuurzin) en er zijn vier zintuigen die gericht zijn op het waarnemen van het geestelijke (de toonzin, de taalzin, de gedachte- of betekeniszin en de ik-zin). Het voert te ver om hier op alle 12 in te gaan. Omdat de fysieke ontwikkeling in de eerste 7 jaar centraal staat, richten we ons op de eerste vier - de lichaamsgebonden zintuigen. Dat zijn de zintuigen die we in deze fase kunnen opvoeden. De ontwikkeling van de andere zintuigen is hiermee verbonden. De zintuigen ontwikkelen zich gezond wanneer ze voldoende worden aangesproken.

Het kleine kind is nog één en al zintuig, het heeft nog niet geleerd de verschillende zintuiglijke indrukken naar ‘waarde’ te schatten en de niet waardevolle te negeren. Het neemt alles gretig in zich op en het komt zo diep binnen dat het tot in de vorming van de organen doorwerkt. Een kind dat veel in de natuur is vormt zijn lichaam anders dan een kind dat bijna alleen maar stadse indrukken meekrijgt.

Alle indrukken die uit de levende wereld komen, kan het kind als wezenlijk herkennen en als bruikbare bouwstenen gebruiken in de opbouw van zijn lichaam. Alle niet-levende indrukken zijn bouwstenen die niet ontworpen zijn voor zijn levende organisme en kunnen, zeker als het er teveel worden, tot een onevenwichtig bouwwerk leiden.

Vanuit die gedachte filteren wij de niet wenselijke indrukken en bieden we zoveel mogelijk ‘passende bouwstenen’ aan. Onze inrichting en speelgoed bestaan uit natuurlijke (organische) materialen en we bieden ‘levende’ ervaringen aan. Liedjes zingen, versjes en verhaaltjes vertellen is iet(s) wat we zelf doen. Dat laten we niet aan een cd-speler of tv over.

De tastzin

Met de tastzin leert het kind zijn omgeving en zijn lichaam te begrijpen. Door te tasten voel je de grens van waar je eigen lichaam ophoudt en waar wat buiten jou is begint. Een goede ontwikkeling van dit eerste zintuig geeft vertrouwen in de wereld. Hiervoor is de kwaliteit van het aangeboden materiaal belangrijk. Plastic en andere kunststoffen zijn voor het kind wezensvreemd omdat ze uit de anorganische wereld komen. Natuurlijk horen ze ook bij onze wereld, maar we willen kinderen in elk geval zoveel mogelijk levende, en dus gezonde tastervaringen geven om de tastzin goed te ontwikkelen. Wol, katoen, zijde, hout, steentjes, schelpen, zand, water, takjes en andere levende materialen bieden heel verschillende tastervaringen. Alle fysieke aanraking en –spelletjes helpen jonge kinderen de grens tussen ik en de wereld te beleven. Baby's inbakeren is ook gericht op de tastzin. Het helpt jonge baby's, die nog helemaal één zijn met hun omgeving, bij zichzelf te komen zodat ze zich kunnen overgeven aan de slaap.

Als je je tastzin gezond hebt kunnen ontwikkelen, zul je later bijvoorbeeld het vermogen hebben situaties goed te kunnen aanvoelen.

De levenszin

De levenszin is het zintuig dat je vertelt hoe het lichamelijk met je gaat; of je het koud hebt of warm, of je moe bent of uitgerust, hongerig of verzadigd, ziek of gezond. Deze ervaringen kan het jonge kind nog niet onderscheiden. Die ervaart vooral behagen of onbehagen. Daarom is een goede verzorging door mensen die het kind aanvoelen ook zo belangrijk.

Het ervaren van afwisseling is belangrijk om je lichaam te leren kennen. Als je nooit hongerig mag worden of het koud mag krijgen, voel je ook niet het behagen van weer warm worden en je buikje vullen. Daarom gaan we ook met koud of nat weer gewoon naar buiten en strooien we niet de hele dag door met soepstengels of andere zoethoudertjes maar is er onderscheid tussen eetijd, speeltijd en slaap/rusttijd.

Later wordt de levenszin het vermogen aan te voelen of iets gezond is of juist niet. Bijvoorbeeld de werksfeer of een relatie.

De bewegingszin

Bewegen is voor kinderen heel belangrijk. Al oefenend leert het kind rollen, kruipen, zitten en met vallen en opstaan zich op te richten en te lopen. De bewegingszin vertelt je wat je doet, hoe je ledematen zich bewegen. Later vertelt dit zintuig je wat jezelf of anderen (innerlijk) beweegt. We zorgen afwisselend voor veel bewegingsvrijheid (vrij spel, buitenspelen) en rustiger bezigheden (gebarenspeletjes, schilderen). Want de bewegingszin ontwikkelt zich het beste als er ook momenten zijn van niet of weinig bewegen. Ook helpt het wanneer de volwassene hun bezigheden (bewegingen) met aandacht en plezier doen.

De evenwichtszin

Of je rechtop zit of scheef hangt, dat vertelt je evenwichtszin je. Later geeft het je ook informatie over je geestelijk evenwicht, je innerlijk rust of onrust. Kleine kinderen zijn dol op evenwichtsspeletjes: varen in de schommelboot, rollen met de bal, klimmen, springen en balanceren. Een goed evenwicht geeft een rustpunt van waaruit je alles kunt overzien. De evenwichtszin is dan ook verbonden met de gehoorzin: alleen iemand die innerlijk tot rust komt kan luisteren. Een kind dat naar iets luistert, staat heel stil (vaak met een vingertje in de lucht en de blik naar binnen gericht).

4.2 Lopen, spreken, denken

Het kind moet zijn lichaam zo leren te bewonen dat hij er stuurman over wordt. De hulpeloze spartelende pasgeborene leert doorgaans binnen ruim een jaar lopen. Dan maakt een kind zich de taal eigen en kan het gaan leren denken. Lopen, spreken en denken zijn de belangrijkste vaardigheden die het kind in het begin van zijn leven leert. Het zijn geen natuurgegevens, zoals bijvoorbeeld het krijgen van tanden. Er moet een kind zijn die iets wil en er is een menselijk voorbeeld nodig dat nagebootst kan worden.

Lopen

Het rechtop lopen is een typische menselijke vaardigheid. Zonder menselijk voorbeeld zal een mens zich niet oprichten. Een kind overwint de zwaartekracht door zich op te richten (van buikligging naar zitten naar staan) en door zich voort te bewegen (kijken, wijzen, grijpen, tijgeren/rollen naar kruipen en tenslotte stappen). De oorzaak van menselijke beweging is anders dan bij dieren. Een eekhoorn springt van tak naar tak, zoekt noten en eet ze op of begraaft ze. Dat bewegingspatroon ligt vast. Net als dat een mol graaft en een kuddedier een uur na de geboorte al met de kudde mee kan lopen. Het menselijk handelen is echter niet van tevoren vastgelegd. Hoewel gewoontes en reflexen dit karakter natuurlijk wel hebben. Toch begint het menselijk handelen in de toekomst: er is een plan. Zoals je van plan kan zijn een slok water te nemen voordat je het glas pakt, zo is er ook een groter plan: een levensplan, waarmee het bewegingsplan is verbonden. Daar voegt de ontwikkeling van het fysieke lichaam zich naar, dat immers instrument is van dit bewegingsplan. Daarom is het belangrijk het kind te volgen in zijn natuurlijke ontwikkeling van oprichten en voortbewegen en dit proces niet te verstoren door het kind al rechtop te houden als het nog niet zelf zich opricht, al te laten zitten terwijl het dit nog niet uit zichzelf doet. Wij hebben bijvoorbeeld bewust geen loopstoeltjes omdat die bewegingen forceren die het kind zich nog niet uit eigen beweging heeft verworven. We vinden het belangrijk het hele proces van het oprichten aan het kind zelf over te laten. Wel stimuleren we door bijvoorbeeld de speeltjes in de box net buiten handbereik te leggen, zodat het kind dat net kan rollen ze zelf gaat pakken. (zie ook blz 271 Caleidoscoop van de levende Pedagogie)

Het leren lopen legt de fysieke basis voor de ontwikkeling van de wil. We maken hier onderscheid tussen begeerte (ik wil een ijsje) en de gerichte wil (ik wil iets leren). Het opvoeden van de wil gaat over dat laatste, waarbij de begeerte wordt omgevormd tot gerichte wil door nabootsing, gewoontevorming, fantasie en eerbied. We gaan hier nog verder op in.

Spreken

Ook voor het spreken is een menselijk voorbeeld nodig. Om het kind heen moet taal klinken. Hoe rijker de taal klinkt, hoe beter de spraakontwikkeling op gang komt. Klank, ritme en gebaren (in rijmpjes en liedjes) geven het kind goed toegang tot de taal. Er is ook ruimte nodig voor het kind om zich te leren uitspreken: een aandachtig luisterende toehoorder die het kind bevestigt en aanmoedigt. 'Fout' taalgebruik van kinderen gaan we niet verbeteren, maar geven we correct terug. Bijvoorbeeld: Kind: 'ik loopte met mama naar de bakker', pm: 'Oh, liep jij met mama helemaal naar de bakker?'

De spraakontwikkeling is verbonden met de motorische ontwikkeling. Daarom bieden we de kinderen veel gelegenheid tot bewegingsspel. Omdat de spraak- en taalontwikkeling een spontaan proces is, dat verstoord kan worden door het leerproces in het bewustzijn te brengen, geloven wij niet in de Vroeg- en voorschoolse Educatie, die tegenwoordig in veel kinderdagverblijven wordt gegeven.

Het spreken is direct verbonden met de zielekwaliteit van het voelen. Een rijke taalontwikkeling is de basis voor het ontwikkelen van een rijk gevoelsleven waarin veel nuances mogelijk zijn. Een kind bij wie de taalontwikkeling achterblijft, kan daarentegen gefrustreerd raken omdat het zich niet goed kan uiten en agressief gedrag gaan vertonen.

Denken

Waar de spraak zich ontwikkelt uit het beheersen en verinnerlijken van bewegingen (de spraakmotoriek), moet voor de ontwikkeling van het denken de beweging volledig tot stilstand gebracht kunnen worden. Het kind moet zijn bewegingen dus kunnen beheersen. De hersenen moeten een zekere uitrijping hebben doorgemaakt en de taal is een voorwaarde om te kunnen denken. De ontwikkeling van het denken heeft direct met die van het geheugen te maken. De herinnering is de bron waaruit gedachten gevormd kunnen worden.

Eerst kan een kind alleen denken over dingen die voor zijn ogen gebeuren. De herinnering aan iets of iemand is verbonden met de plaats waar het kind die ervaring heeft opgedaan. De herinnering is nog plaatsgebonden.

Als het kind met twee woordjes gaat spreken, is duidelijk dat hij samenhang gaat zien tussen de begrippen. Oorzaak en gevolg beginnen duidelijk te worden.

Wanneer een kind 'ik' en 'nee' gaat zeggen, begint de ontwikkeling van het zelfstandige denken en ontstaat het geheugen van de niet plaatsgebonden herinnering. Een oriëntering in de ruimte (voor-achter, onder-boven, links-rechts) en in de tijd (vandaag, gisteren, morgen) en je daar een voorstelling van kunnen maken is de basis voor het zelfstandig denken. Dat leert een kind door veel ervaringen op te doen in ruimte (klimmen, bewegen, bouwen) en tijd (dagritme).

De ontwikkeling van het denken ondersteunen we door in de eerste plaats rekening te houden met wat het kind kan bevatten. Abstract en onspecifiek taalgebruik laten we zoveel mogelijk achterwege en we sluiten aan bij de belevingswereld van het kind. In onze pedagogische visie is het wenselijk om de kinderen in deze leeftijd nog in een dromerig denken te laten vertoeven, zodat de lichamelijke ontwikkeling alle ruimte krijgt om uit te rijpen. Deze vormt namelijk de basis voor de later te ontwikkelen intellectuele vermogens.

Dus het uitleggen van causale verbanden (oorzaak-gevolg) is in onze ogen niet de manier om kinderen te helpen de wereld te leren snappen. We vinden het belangrijk dat kinderen niet via het 'snappen' maar via het doen de wereld leren kennen.

4.3 De ontwikkeling van de wil

Vanuit de drang alles te onderzoeken leert het kind zichzelf en de wereld kennen. Die drang (in feite nog een soort instinct) is de basis van wat later de wil wordt. Allerlei impulsen en reflexen moet het kind leren te beheersen en te richten. De wil werkt vooral onbewust, ook in het latere leven. Een gezond ontwikkeld wilsleven is belangrijk om later je weg te kunnen vinden en te weten wat je wil.

Respect voor jezelf en anderen, plezier in spel en werk, en afmaken waaraan je bent begonnen kun je een kind in deze leeftijdsfase niet bijbrengen door erover te praten, maar door het voor te leven. Een kind kan alleen leren wat het kan zien en beleven zodat het dit kan nabootsen. Via de nabootsing en de gewoontevorming, kunnen we als volwassenen de wil van het kind positief beïnvloeden. (zie ook Schoorel, De eerste 7 jaar, blz 208 e.v.)

Nabootsing

Vanuit de drang tot nabootsing leert een kind zich op te richten, te lopen en te spreken. Een kind dat zich veilig voelt en verbondenheid ervaart, bootst beter na en kan dus om die reden ook beter leren en zich ontwikkelen. Met echte, 'levende' dingen kan een kind verbinding krijgen.

Veel van wat in onze wereld gebeurt, is onbegrijpelijk als je het vanuit jonge kinderen bekijkt. De vaatwasser, de wasmachine, kant-en-klaar eten: het is er allemaal, maar hoe bordjes en kleren schoon worden, melk in een pak komt en eten op je bord, dat is voor veel kinderen aan het zicht onttrokken. Juist het ervaren van processen helpt kinderen om de wereld te gaan begrijpen en gevoel te krijgen voor tijd en verhoudingen.

Henning Köhler, een Duitse kinderarts, zegt dat de beste remedie tegen angstige kinderen is ze mee te laten maken dat als iets kapot gaat, het weer heel kan worden, als iets vies wordt, het weer schoon gemaakt kan worden en als je ziek wordt, je weer gezond kan worden. De (poppen)was doen en dingen die stuk zijn weer maken zijn dus heel waardevolle bezigheden waar het kind zich mee kan verbinden.

We zorgen dat kinderen regelmatig processen van begin tot het eind meemaken, doordat ze het de pedagogisch medewerker zien doen, of door het zelf mee te doen zoals afwassen, wassen en brood bakken.

Gewoontevorming

Gewoontes maken het leven veilig en vertrouwd, maar het versterkt ook de wil en het doorzettingsvermogen. Veel gewoontes worden aangeleerd via de nabootsing. Soms is het nodig bewust de aandacht van het kind erbij te betrekken. Bijvoorbeeld je jas ophangen, opruimen of wachten tot de spreuk voordat je begint met eten. Gewoontes zijn een uitdrukking van onze cultuur. Het is altijd belangrijk gewoontes niet een rigide karakter te laten krijgen, maar ze af en toe te evalueren om te beoordelen of ze nog passend zijn voor de situatie waarin ze worden gebruikt.

Onze babygroep kent andere gewoontes dan de peutergroep, maar er zijn ook gewoontes die voor iedereen gelden: bijvoorbeeld schoenen uit en sloffen aan als je naar binnen gaat en handjes wassen voor en na het eten.

Voorbeelden van gewoontes babygroep:

- vaste liedjes bij het aan tafel gaan zoals de ‘Luchtballon’
- spreuk voor het eten (die wordt gezongen): ‘De Aarde doet het groeien’

Voorbeelden van gewoontes peutergroep

- ochtendritueel in de kring
- het wakken en weer in bed stoppen van de kabouter aan het begin en einde van de dag.
- op vaste momenten allemaal naar de wc
- op je billen zitten als je klaar bent om naar buiten te gaan en de rest wordt nog in jas en schoenen gehesen
- goede gewoontes zoals opruimen, geen speelgoed afpakken, geen andere kindjes pijn doen worden aangeleerd.

Koppigheid

Kinderen in de nee-fase geven uiting aan hun eigen wil, maar hebben er nog geen beheersing over: ze zeggen op alles nee! Ze doen dit om zichzelf te beleven. Ze hebben net ontdekt dat ze een IK zijn, en met dat ontluikende zelfbewustzijn wordt flink geoefend. Dat doen ze door in de weerstand te gaan. Meegaan in wat de ander wil, helpt immers niet om jezelf los van de ander te beleven. Het tegenovergestelde willen of doen daarentegen wel! Hoe lastig deze fase voor de omgeving ook kan zijn, het is van wezenlijk belang dat een kind koppig mag zijn om zijn zelfbewustzijn te ontwikkelen. Met humor en creatieve, speelse oplossingen helpen we het kind confrontaties hanteerbaar te houden en toch zijn zelfbelevingsdrang recht te doen. Ook vanzelfsprekendheid en innerlijke rust van de leidster helpen het kind uit grote drama's weg te blijven. Voor een kind is een volwassene die stuurman is op het schip een zeker en veilig gevoel. We beperken het aantal keuzes om de wereld overzichtelijk en hanteerbaar te houden.

Vragen en keuzes die de stuurman zou moeten maken, leggen we dus niet voor aan de kinderen, die daar alleen maar onzeker van worden. Bijvoorbeeld geen vragen stellen als iets gewoon moet gebeuren (dus het kind eigenlijk geen nee mag antwoorden) en niet teveel keuzes geven bij broodbeleg.

Ook geloven we niet in het beredeneren of motiveren waarom iets wél moet. Daar kan het kind nog niks mee omdat het nog niet logisch kan denken. En veel van onze uitleg bevat abstracties die een kind nog niet kan plaatsen. Wat wel helpt is een volwassene die weet wat er moet gebeuren en vanuit een vanzelfsprekende beslistheid en rust handelt. Bijvoorbeeld een kind met een poepbroek die niet verschoond wil worden. Dit doen we dan wel. We geven aan dat we gaan verschonen (begrenzing), pakken het kind op en leggen het op de commode. Als het tegenstribbelt, geven we duidelijk aan wat er gaat gebeuren terwijl we het doen. We gaan niet in discussie of onderhandeling. Wel proberen we met humor of afleiding de situatie te verlichten.

4.4 Sociale competenties

De sociale en emotionele ontwikkeling zijn niet los van elkaar te zien. Je kunt je emoties alleen ontwikkelen in relatie tot anderen: jij voelt je op een bepaalde manier en je omgeving reageert daarop, of je omgeving geeft jou een bepaald gevoel en jij reageert daarop.

Wat sociaal is voor een 2-jarige is iets anders dan wat sociaal is voor een 12 jarige. Echt sociaal gedrag kan eigenlijk pas ontstaan als het kind zich in de ander kan inleven. Dit vermogen ontwikkelt zich pas echt in de kleutertijd. Maar de aanleg tot sociale vaardigheden ontstaat in de jaren daarvoor. Het vermogen om sociaal te zijn leren kinderen vooral door hoe de volwassen mensen met elkaar en de kinderen omgaan. Het is dan ook belangrijk in ons personeelsbeleid dat we de sociale competenties in ons team en individueel steeds verzorgen.

Wat verstaan we eigenlijk onder sociaal? We denken dan aan met elkaar dingen delen, elkaar helpen, op elkaar wachten, met elkaar plezier maken, samen spelen, naar elkaar luisteren, kortom: oog krijgen voor de ander en rekening houden met elkaar. Door als volwassenen het goede voorbeeld te geven, kan een kind deze vaardigheden ontwikkelen. Dit gebeurt vooral in imitatiespel (waar de poppenhoek een uitgelezen plek voor is) en het voorleven van de goede gewoonten (op elkaar wachten voordat je begint met eten, elkaar geen pijn doen, vragen als je iets wilt hebben).

We stimuleren sociale vaardigheden door kinderen elkaar te laten helpen, bijvoorbeeld door speelgoed aan te geven of samen iets te bouwen of op te ruimen.

Wat we minder zinvol vinden is het aanleren van sociaal wenselijk gedrag als ‘dank je wel’ of ‘sorry’ te zeggen. We vertrouwen erop dat wanneer we dit zelf consequent goed voordoen, het kind dit vanzelf overneemt. Wel kunnen we in naam van het kind dit soort dingen zeggen, tot het kind die dingen uit zichzelf (en dus gemeend) gaat zeggen.

Conflicten tussen kinderen

Botsingen tussen kinderen zijn in een groep onvermijdelijk. Het zijn bovendien heel leerzame situaties, omdat kinderen hun eigen behoefte en die van de ander leren kennen. Ze leren hoe ze invloed kunnen uitoefenen, en wat het effect van hun gedrag is op de ander. Het is de kunst voor pedagogisch medewerkers voldoende oefenruimte te bieden om kinderen er met elkaar uit te laten komen en begeleiding te bieden wanneer nodig. Dit gebeurt zodanig dat beide kinderen in hun waarde worden gelaten (zie ook hoofdstuk 3). De pedagogisch medewerker zal geen scheidsrechter spelen en haar oordeel terug houden. Ze zal troost bieden, beide kinderen erkennen in hun behoefte en gevoel en helpen de situatie om te buigen zodat beide kinderen weer verder kunnen spelen. Ook samen met de ‘dader’ het ‘slachtoffer’ troosten, is een gebaar dat op een positieve manier een conflict tot een goed einde brengt, zonder dat een kind veroordeeld wordt.

Door kinderen excuses aan te laten bieden wijs je per definitie een schuldige aan, terwijl de intentie bij kinderen niet is om een ander kind pijn te doen, maar om een fiets te bemachtigen of hun zin te krijgen. Ze overzien nog niet de gevolgen van hun daden voor de andere betrokkenen, omdat het inlevingsvermogen nog niet of onvoldoende is ontwikkeld. Dit kunnen ze beter ontwikkelen door de aandacht te richten op het troosten, dan door een hol zinnetje te zeggen.

5 Overdracht van normen en waarden

Normen zijn er om ons te begrenzen. Ze geven de kaders waarbinnen we met elkaar kunnen leven en werken. Waarden zijn kwaliteiten in het leven die we nastreven. Het zijn de idealen die ons vanuit de toekomst uitnodigen ons menszijn te verwezenlijken. Als het goed is hebben onze normen te maken met onze waarden. Ze staan ten dienste van de idealen waar we voor staan.

Het grootste ideaal in de antroposofische pedagogie is de condities scheppen waarin het kind zich kan ontwikkelen tot een vrij mens die zijn eigen weg kan vinden in het leven en de dingen kan gaan doen die het zich voor zijn geboorte had voorgenomen. In feite staat alles wat we doen ten dienste van dit ideaal. Net als bij de competenties geldt ook hier dat we normen en waarden overbrengen door het voorleven ervan. We zullen hier de belangrijkste normen en waarden benoemen die een rol spelen in ons pedagogisch beleid.

Echtheid en oprechtheid

Echtheid streven we na in alles wat we het kind bieden. Daarmee bedoelen we dat hetgeen je ziet, hoort, voelt, ruikt en proeft ook overeenstemt met de binnenkant of met het wezenlijke wat het uitdrukt. Bij speelgoed betekent dat bijvoorbeeld dat de telefoon geen ogen heeft, poppen niet praten, een paard niet roze is en een poes niet blauw. Dit is tegenwoordig niet vanzelfsprekend in de speelgoedindustrie! De biologisch (dynamische) voeding die we geven houdt ons niet voor de gek met kunstmatige toevoegingen.

Onze aandacht en interesse zijn oprecht, ons handelen is echt. Als we verzorgen, knuffelen, wiegen, lachen, zingen of spelen, zijn we daar van binnen bij betrokken en doen we dit niet op de automatische piloot. En geen sarcasme, zinspelingen of humor over de hoofden van de kinderen. Dat is het tegenbeeld van oprechtheid.

Eerbied

Eerbied voor de aarde en alles wat daar leeft, heeft te maken met het besef dat we deel uitmaken van een groter geheel. We zijn verbonden met de natuur, en met de onzichtbare, geestelijke wereld die daarin werkt. Die verbondenheid bevestigen we door de kinderen eerbied voor te leven.

Eerbied voor de natuur kan doorklinken in de manier waarop we stilstaan bij de seizoenen (de eerste sneeuwklonkjes, een lieveheersbeestje, of een glinstersteentje dat een kind heeft gevonden, zelf zaadjes planten en kijken hoe ze opkomen).

Respect

Voortvloeiend uit het vorige punt is respect voor ieders eigenheid iets vanzelfsprekends. Dat geldt niet alleen voor de kinderen, maar ook voor onze collega's. Iedereen heeft andere kwaliteiten en zwakheden bij zich. Die hebben we niet zomaar: dat is het werkmateriaal voor ons leven. We weten niet hoe en waar we ze hebben opgedaan; wel kunnen we elkaars en onze eigen ontwikkeling respecteren.

Respect is ook iets wat we uiten voor de dingen die ons omgeven en het voedsel dat op onze bordjes komt. Daar zijn mensen voor aan het werk geweest, en daar heeft de natuur zijn werk gedaan. We behandelen het speelgoed met respect. Kapot speelgoed gooien we niet weg, maar repareren we zo mogelijk. Voordat we beginnen met eten, zingen we een lied waarin we de zon en de aarde danken voor hun werk:

De aarde doet het groeien

De zonne doet het bloeien

Rijp wordt het door de regen

Drievoudig draagt het zegen

(Bij de babygroep is deze laatste zin: De wind laat het bewegen)

Door onze omgeving met aandacht te verzorgen en te onderhouden, tonen we ook respect voor onze spullen.

Plezier in leren en werken

Door met plezier ons werk te doen en met frisse moed uitdagingen aan te gaan en nieuwe dingen te leren geven we het begrip ontwikkeling handen en voeten. We zijn nooit klaar, een mens is nooit af. Daarom is het vermogen om je leven lang te leren zo belangrijk, en dat gaat nu eenmaal makkelijker als het als iets plezierigs wordt ervaren en niet als een zware last. Dat betekent niet dat dingen niet moeilijk en zwaar mogen zijn, maar zwaarte en negativiteit zijn geen vruchtbare bodem, terwijl plezier en opgewektheid dat wel zijn.

Schoonheid

De wereld moet voor kinderen vooral mooi zijn. Harmonische kleuren, mooi vormgegeven en met liefde gemaakt staan daar doorgaans garant voor. Onze grote-mensen-smaak kan nogal verschillen. De één houdt van hip en trendy, de ander van kitch en kleurig. Maar kinderen zijn vooral gebaat bij harmonie (lees rustig, zacht, rond, op elkaar afgestemd) in kleur, vorm en klank, omdat een dergelijke omgeving kan bijdragen aan een harmonische ontwikkeling van lijf en leden.

Goedheid

Het werd eerder al gezegd: de wereld voor kinderen moet vooral goed zijn. Het enorme vertrouwen waarmee ze de wereld tegemoet treden mag nog niet beschaamd worden. Ze kunnen zich er op deze leeftijd eenvoudig niet toe verhouden. Het is alleen maar ballast, en we vragen ouders en collega's dus heel expliciet de ellende van onze grote-mensen-wereld zoveel mogelijk bij de kinderen weg te houden.

De hierboven omschreven waarden zijn idealen die we hoog in ons vaandel dragen. In de praktijk blijven het zaken waar we naar streven, maar nooit helemaal in zullen slagen. We zijn immers mensen en nog allemaal in ontwikkeling.

Normen

De normen verschaffen een kader waarbinnen de kinderen zich veilig kunnen ontwikkelen. Normen kunnen we hier ook lezen als gewoontes. Zie daarom ook het stukje over gewoontevorming op blz. 15. Normen zijn in feite 'onze manieren'. Zo doen we dat hier. Onze medewerkers kennen allemaal de 'werkwijze personeel' waarin de belangrijkste zaken staan beschreven die voor veiligheid en gezond op de werkvloer moeten zorgen, maar ook die de norm stellen van wat we de kinderen willen voorleven.

Er zijn ook regels die helpen het werken met een groep jonge kinderen tot een haalbare kaart te houden. Daar hebben we ook de ouders bij nodig. Daarom staan in ons informatieboekje een aantal huisregels beschreven waaraan we ouders vragen zich te houden. Ouders krijgen dit boekje voorafgaand aan het intakegesprek. Bij wijziging van huisregels informeren we alle ouders hierover via de nieuwsbrief of anderszins. Tevens hebben we een personeelsreglement, waar elke medewerker zich aan dient te houden.

6 Werkwijze en opbouw groepen

6.1 Algemeen

Het Kleine Huis aan het Plein heeft aan elke kant een baby- en peutergroep die nauw samenwerken.

Rechts zijn De Wortelkinderen (babygroep) en De Kabouterkinderen (peutergroep) te vinden en links De Elfenkinderen (babygroep) en De Bloemenkinderen (peutergroep).

De babygroepen bestaan uit maximaal 9 kinderen (waarbij ons beleid is om de groep niet voller dan 8 kinderen te plannen). Zo kunnen kinderen die nog niet klaar zijn voor de overstap naar de peutergroep nog even rijpen op de babygroep.

De peutergroepen bestaan uit maximaal 14 kinderen. Een peuterplusprogramma zorgt ervoor dat de grootste peuters extra uitdaging krijgen in de Rode Zaal, en de kleinere kinderen dan juist de ruimte hebben voor hun eigen spel.

Met een horizontale groepsindeling kunnen we onze werkwijze en activiteiten goed op de leeftijd van de kinderen afstemmen en ons richten naar het ritme van de kinderen. Ook de inrichting van de groepsruimten en de spelmaterialen zijn op de leeftijdsgroep afgestemd. In grote lijnen ligt bij de babygroep de nadruk op verzorging en omhulling terwijl in de peutergroep het huishouden en de seizoenen als bron voor spel en activiteit dienen. In de peutergroep is gezamenlijk spel in de kring al mogelijk, terwijl de dreumesen in de babygroep nog meer naast elkaar scharrelen en spelen. In de babygroep is spel vaak verbonden met de verzorging: bijvoorbeeld tijdens of vlak na het verschonen en het geven van de fles. Maar ook in de box of op een kledje op de grond is kijken, pakken, bewegen en geluidjes maken al echt spel.

Slapen

Bij de peuters slapen (bijna) alle kinderen tussen de middag, terwijl de kinderen op de babygroep elkaar afwisselen: de kleintjes twee keer per dag en de grotere kinderen één keer.

De Wortelkinderen

Deze babygroep heeft een slaapkamer met 8 slaapplekken en 3 buitenslaaphuisjes (lutjepotjes) waar kinderen met goedvinden van de ouders slapen. Buiten slapen baby's vaak dieper en dus langer, waardoor de meeste ouders dit prettig vinden voor hun kind. Bovendien blijkt het een gunstige werking op een sterk immuunsysteem te hebben. In de winter hebben we speciale slaapzakken (met mutsjes en wantjes) en extra dekens, waardoor de kinderen er onder alle weertypen (m.u.v. strenge vorst). De huisjes zijn voorzien van horren, waardoor insecten geen kans krijgen.

De Kabouterkinderen

Deze peutergroep heeft een slaaphuisje in de tuin waar plek is voor 12 kinderen. Onze grootste kinderen slapen of rusten op de groep. Daar staat een bedjeskast waar tussen de middag 5 bedjes uitkomen. De groepsruimte kan verduisterd worden, zodat ook daar lekker geslapen kan worden.

De Elfenkinderen

Deze babygroep heeft 2 slaapkamertjes, waarvan de grootste aangrenzend aan de groepsruimte (voor max. 8 kinderen), en de kleinste op de gang (max. 4 kinderen). Aan deze kant van Het Kleine Huis was het niet mogelijk om lutjepotjes te plaatsen, omdat de tuin gedeeld wordt met 2 kleuterklassen van de Geert Grote School. Dat zou dus te druk zijn om rustig te kunnen slapen.

De Bloemenkinderen

De Bloemenkinderen krijgen hebben een slaaphuisje in de tuin. De grootste kinderen die kort slapen of alleen rusten, slapen net als de Kabouterkinderen op de groep.

Dagritme

Een vast dagritme zorgt voor duidelijkheid en is zo opgebouwd dat er een gezonde afwisseling is tussen inspanning en ontspanning, samen en individueel en binnen- en buiten. Het dagritme zorgt voor een evenwichtige ‘ademhaling’ door de dag heen. Bij de baby’s is die ademhaling anders dan bij de peuters. In ons informatieboekje gaan we nader in op het dagritme per groep. In de bijlage is het dagritme van de groepen opgenomen.

Inrichting

De inrichting van de groepsruimten is afgestemd op de behoefte van de kinderen. Bij de baby’s is er meer geborgenheid en omhulling, bij de peuters is er meer ruimte om te bewegen en te bouwen en zijn er verschillende speelhoekjes. In beide groepsruimtes geldt dat:

- alle dingen hun vaste plek hebben;
- de ruimte verzorgd en uitnodigend is;
- de ruimtes schoon en veilig zijn;
- pedagogisch medewerkers goed overzicht kunnen houden;
- Er niet teveel speelgoed voor het grijpen ligt zodat kinderen overprikkeld raken;
- Er voldoende uitdaging is (verschillende soorten spel*);
- Er de mogelijkheid is om samen of alleen te spelen.

Vertrouwde gezichten

Elke groep heeft een vast team van pedagogisch medewerkers (3 per groep, waarvan er 2 per dag werken), en een extra pedagogisch medewerker (‘de 5^e leidster’) die de piekuren op zowel de baby- als peutergroep verlicht en extra taken mogelijk maakt. Bij ziekte of verlof hebben we een aantal vaste invalkrachten en vangt de 5^e leidster indien mogelijk en wenselijk wat op.

We laten ouders (zo mogelijk ruim) van tevoren weten als een invalkracht werkt in plaats van de vaste medewerker. Bij een late ziekmelding is dit uiteraard niet mogelijk. Dan horen ouders het bij het brengen van hun kind.

Onze pedagogisch medewerkers zijn allen in bezit van een verklaring omtrent gedrag (VOG).

Beroepskracht- kindratio

De wettelijk regels voor wat betreft het aantal pedagogisch medewerkers per aantal kinderen (de beroepskracht-kindratio) zijn:

1 beroepskracht per:

- 4 baby’s jonger dan 1 jaar
- 5 baby’s waarvan 2 boven de 1 jaar
- 7 peuters tussen de 2 en de 4 jaar

Per 1 januari 2019 veranderd de BKR. Als bijlage is meegenomen het tabel BKR 2019

Minstens zo belangrijk voor ons bij de afweging om 1 of 2 medewerkers op de groep te hebben is de groepssamenstelling.

Afwijken van de beroepskracht-kindratio

Vanwege onze openingstijden is het niet mogelijk op alle uren van de dag met 2 pedagogisch medewerkers per groep te werken. Dat is aan het begin en eind van de dag geen probleem, omdat de meeste kinderen later dan 8 uur worden gebracht en eerder dan 18 uur worden gehaald. In de praktijk blijkt dat we altijd het eerste en laatste half uur van de dag binnen de beroepskracht-kindratio blijven met 1 medewerker per groep.

Het is wettelijk toegestaan om maximaal 3 uur per dag af te wijken van deze norm binnen beschreven tijden:

- Tijdens brengtijd van 8.30 – 9.30 uur;
- Tijdens pauzetijd bij de babygroep van 13 – 14 uur en bij de peutergroep van 14 – 15 uur. In de praktijk kan dit iets eerder of later zijn, omdat we pas met pauze gaan als de kinderen slapen.

- Tijdens haaltijd: tussen 16.30 en 17.30 uur.

Deze medewerker wordt indien nodig ondersteund door:

- de 5^e leidster of stagiair
- de coördinator in het kinderdagverblijf,
- de achterwacht (coördinator of bestuur) die telefonisch beschikbaar is en binnen 10 minuten ter plekke kan zijn in geval van nood.

Verlaten van eigen groep door kinderen tijdens activiteit

Er zijn een aantal situaties dat kinderen de eigen groep kunnen verlaten.

- Wanneer een peuter mee gaat om boodschappen te doen.
(Er gaan maximaal 2 peuters mee met 1 medewerker om een boodschap te doen. Ouders hebben hiervoor toestemming gegeven door middel van een toestemmingsformulier die bewaard wordt in de kindmap. Deze kinderen worden op de aanwezigheidslijst genoteerd.)
- Voor het peuterplus-programma (oudste peuters gaan met de peuters van de andere peutergroep in de Rode Zaal onder begeleiding spelactiviteiten doen).
- Oudste kindjes babygroep gaan spelen bij de burens (tijdens peuterplus is hier ruimte voor).
- Als kinderen van de babygroep gaan wennen bij de peutergroep.

Vierogen principe

Het is belangrijk dat er altijd iemand kan meekijken met de medewerker op de groep als deze alleen is. Er zijn daarom tussen de groepen een raam (bij de Wortel- en Kabouterkinderen) en schuifdeuren (bij de Elfen- en Bloemenkinderen) waardoor makkelijk contact te maken is tussen de groepen. Tijdens de breng- en haaltijden lopen ouders in en uit. Het is onderdeel van ons pedagogisch beleid dat kinderen mee worden genomen in de dagelijkse werkzaamheden van het huishouden. Onderdeel hiervan kan zijn een uitstap van 1 of 2 kinderen per keer met een medewerker naar de bakker of biologische winkel. Dit is altijd op korte afstand van het Kleine Huis en op een openbare plaats. Hiervoor vragen wij specifiek toestemming aan de ouders bij de intake.

Vroegsignalering bijzonderheden

In het kader van de Wet Harmonisatie Kinderopvang en Peuterspeelzalen hebben wij ons beleid vastgelegd met betrekking tot vroegsignalering van bijzonderheden in de ontwikkeling van kinderen. Hiertoe hebben wij een observatiekader opgesteld volgens het antroposofisch mensbeeld, aan de hand waarvan wij de kinderen rond elke verjaardag en zo nodig vaker observeren.

Wij werken met een mentorsysteem, waarbij elke medewerker een groep kinderen onder de hoede heeft en voor deze kinderen de observaties en oudergesprekken verzorgt. Als er bijzonderheden gesignaleerd worden, hanteren wij een zorgprotocol, waarbij een brede, zorgvuldige waarneming, goed contact met de ouders en een helder stappenplan belangrijke elementen zijn. Een kind uit zich vooral in gedrag, waarbij het aan de opvoeders en verzorgers de taak is om dat gedrag te lezen en de begeleiding te bieden die het kind nodig heeft op dat moment.

Het zorgprotocol is voor ouders in te zien in de oudermap op de locatie.

De locatiecoördinator maakt gebruik van de bestaande sociale kaart en de expertise binnen het antroposofische netwerk.

Wij hebben een samenwerkingsverband met het antroposofisch consultatiebureau van het Ouder- en Kindcentrum, waarbij wij terecht kunnen met alle ontwikkelingsgerelateerde en opvoedkundige vraagstukken.

6.2 Babygroepen

In deze paragraaf schetsen we in grote lijnen hoe het eraan toegaat in de babygroep en geven we summier de pedagogische achtergrond weer. We hebben twee babygroepen: de Wortelkinderen (begane grond rechts) en De Elfenkinderen (begane grond links).

Rust op de groep

We vinden het belangrijk dat we de kinderen een rustige, harmonische sfeer kunnen opvangen zodat zij zich veilig voelen en in alle rust de wereld kunnen ontdekken.

We zorgen daarom dat er nooit meer dan twee jonge baby's (tot 7 maanden) per dag aanwezig zijn, en stellen bepaalde eisen aan de instroom van nieuwe kindjes, zodat het wennen voor het kindje zelf en de rest van de groep rustig kan verlopen. Zo worden ouders erop gewezen dat hun kindje zelfstandig moet kunnen drinken uit een flesje en zelf, zonder kunst- en vliegwerk moet kunnen inslapen voordat het kan komen wennen op ons kinderdagverblijf. Wanneer kinderen veel moeite hebben met wennen en het verblijven in de groep stressvol blijft, adviseren we de ouders (eventueel tijdelijk) een andere vorm van opvang te zoeken. Het belang van het betreffende kind, maar ook dat van de andere kinderen is daarmee gediend. We vertrouwen erop dat elke ouder uiteindelijk kiest voor het belang van het kind.

Slapen

Om ervoor te zorgen dat de kinderen voldoende aan hun rust komen, hebben we verschillende slaap- en rustplekken (zie paragraaf 6.1).

Eten en drinken

Ontbijt en avondeten is een verantwoordelijkheid van de ouders. Het Kleine Huis verzorgt de middagmaaltijd en tussendoortjes. Jonge baby's die net hapjes gaan eten, krijgen wel een groentehap, die de ouders meegeven. Voor baby's die (deels) geen borstvoeding krijgen, bieden wij Biobim Lac (1, 2 en 3) aan. Dit is een biologische flesvoeding. Bij een voorkeur voor een ander merk kunnen de ouders dit zelf meegeven.

Het eten en drinken is een gezamenlijk gebeuren dat begint en eindigt met een ritueel, en waar goede gewoontes geoefend worden. Zo geven we eerst een boterham met hartig beleg en dan pas zoet. Een tweede boterham krijgt een kind pas nadat het de korstjes van de eerste boterham heeft opgegeten.

Overdracht

Baby's hebben veel meer dan peuters individuele aandacht nodig. Elk kind heeft zo z'n eigen gebruiken bij eten en drinken, slapen, spelen, troosten en verzorgen. Bovendien zijn ritme en behoeftes van jonge baby's nog erg veranderlijk. De overdracht tussen de ouders en de pedagogisch medewerkers is heel belangrijk om het kind de juiste verzorging te kunnen bieden. Eten, drinken, slapen, poepen/plassen; van al die dingen moet je weten hoe het is gegaan om goed aan te sluiten bij de behoeften van het kind. We houden dit dus goed bij, zodat de collega's en ook de ouders aan het eind van de dag weten hoe het met het kind gaat.

Gewoontes en rituelen

We proberen enerzijds maximaal tegemoet te komen aan de individuele behoeften van elk kind, en anderzijds nemen we de grotere kinderen steeds meer mee in het groepsgebeuren (samen eten en drinken, buiten spelen en samen slapen) zodat zij rond hun tweede verjaardag de overgang naar de peutergroep kunnen maken. De vaste indeling van de dag en de daarin verweven rituelen bieden de kinderen duidelijkheid en het feest der herkenning. Een aantal liedjes en rituelen zullen de kinderen herkennen op de peutergroep, zoals de gezongen spreuk 'De aarde doet het groeien'.

Zo zijn er de vele liedjes (vaak gepaard gaand met gebaren), die allerlei overgangsmomenten en gezamenlijke momenten begeleiden. Al zingend nemen we de kinderen mee in de stroom van de dingen die gaan gebeuren. Dit geeft herkenning en houvast, en dus rust en veiligheid.

Jaarritme

Het jaarritme beleven de kleinsten door de seizoenen en de daarmee verbonden jaarfeesten. Hoewel we deze feesten nog niet echt vieren met de baby's, krijgen ze er toch al wat van mee omdat de peuters ze wel vieren, zoals Sint Jan en Sint Maarten.

Door onder (bijna) alle weersomstandigheden naar buiten te gaan, beleven de kinderen de seizoenswisselingen. We hebben speciale regenkleding zodat de kinderen kunnen spelen zonder te koud en nat te worden. Ook verwachten we van de ouders dat zij zorgen voor warme, op het weertype afgestemde buitenkleding.

De sfeer van de seizoenen is ook binnen beleefbaar, doordat de aankleding van de groepsruimte en liedjes mee veranderen met de seizoenen.

Verjaardagen

Bijzondere momenten als een verjaardag zijn op deze leeftijd vooral voor de ouders belangrijk om bij stil te staan. Teveel gerichte aandacht op één kind kan voor sommigen teveel zijn. Daarom vieren we de verjaardagen niet al te uitgebreid. Als kindjes jarig zijn, dan hangt er een blad op de deur, is er een verjaardagsmuts en wordt er een speciaal verjaardagskaarsje gebrand. Ook is er een kadootje.

Voor de verjaardag van de pedagogisch medewerksters zal nog een traditie moeten ontstaan op de werkvloer.

Overgang naar de peutergroep

Als een kindje 2 jaar en een paar maanden is, begint het wennen op de peutergroep. Een pedagogisch medewerker van de peutergroep en de babygroep heeft een overdrachtsgesprek met de ouders, waarin ook afspraken worden gemaakt over het wennen. We kunnen ruim de tijd nemen voor het wennen, zodat een kindje langzaam vertrouwd kan raken met de nieuwe juffen, de kindjes, de ruimte, het speelgoed en de gewoontes op de peutergroep. Het helpt dat iedereen elkaar al kent van het samen buiten spelen.

Als de dag is aangebroken dat een kind echt naar de peutergroep gaat, is er ook een klein afscheid van de babygroep. Het kind gaat getooid met een kroon samen met de ouders onder de bloemenboog door naar de peutergroep. Daarbij zingen de pedagogisch medewerksters van de babygroep 'Oh wat een pech' en verwelkomen de pedagogisch medewerksters van de peutergroep het kind en de ouders.

6.3 Peutergroepen

In deze paragraaf beschrijven we hoe het er in de peutergroep aan toe gaat en gaan we summier in op de achterliggende pedagogische uitgangspunten. We hebben twee peutergroepen: de Kabouterkinderen (begane grond rechts) en de Bloemenkinderen (begane grond links).

Herhaling en vastigheid

De activiteiten in de peutergroep komen meestal dagelijks terug. Zo is er op de peutergroep een kabouter die we elke morgen nadat de ouders afscheid hebben genomen samen wakker maken en aan het eind van de dag weer in bed stoppen.

Het huishouden (pannenkoeken bakken, roeren in de pan, vegen, wassen, vouwen, poetsen), de ambachten (de boer, de bakker, de timmerman) en de seizoenen vormen een inspiratiebron voor spel, liedjes, versjes en verhaaltjes. Peuters hebben grote affiniteit met deze huis-tuin-en-keuken-wereld. Het is immers de wereld die het kind kent of waarvan het zich een voorstelling kan maken.

De dag kent een vaste indeling waarbij we zorgen voor afwisseling tussen vrij spel (zowel binnen als buiten) en gezamenlijke activiteiten (zoals schilderen, plakken, tekenen, eten, slapen, naar de wc gaan).

Peuters varen wel bij duidelijkheid. Daarom zijn gewoontes, herhaling en vastigheid voor hen heel belangrijk. Naast de vaste indeling van de dag, wordt ook gehecht aan de vaste tekst van de liedjes en de juiste bijbehorende gebaren, de vaste plek van spullen en de gebruiken bij de maaltijden, het slapen gaan en de

wandeling. Dat vergt een goede samenwerking en overdracht tussen de pedagogisch medewerkers van de peutergroep.

Overgangsmomenten

Liedjes en versjes met gebaren spreken het jonge kind aan omdat het nog zeer gevoelig is voor klank, ritme en beweging. Als je iets van een peuter gedaan wil krijgen, gaat dat zingend of rijmend stukken beter dan wanneer je ze op een 'gewone' manier aanspreekt. Denk hierbij aan (door)lopen, voeten vegen, opruimen, jassen aantrekken, handen wassen, aan-en-uitkleden enzovoort. Een kind roepen dat het mee naar binnen moet komen werkt veel minder goed. Het kan, zeker wanneer een kind hier geen gehoor aan geeft, de sfeer behoorlijk drukken. Een liedje of speels versje helpt het kind de overgangsmomenten – die vaak lastig zijn – makkelijk te maken.

Zingen

Zingen is ingebed in het leven in de groep en begeleidt het ochtend/middagverloop.

Enkele voorbeelden: een gezongen ochtendspreuk, het kringspellied, ambachtslied bij de arbeidsspelen, liedjes die een activiteit inleiden, (opruimen, eten, buitenspelen, handenwassen, plassen, rusten) liedjes die de jaarfeesten begeleiden, een lied om het kringetje mee te beginnen, een lied om naar buiten te gaan.

Het vrije spel

De wilsactiviteit wordt beschouwd als de sterkste uitdrukking van de persoonlijkheid van de mens. Bij het jonge kind uit de wilsactiviteit zich door het vormen van bewegingen naar de voorbeelden die het in zijn omgeving heeft waargenomen. In het vrije spel krijgt het kind de gelegenheid om deze spontane innerlijke activiteit volledig te ontplooiën. Vrij spel betekent dus steeds het ontwikkelen van zelfstandigheid en persoonlijkheid.

Het kind speelt vrij en beschermd. Dit betekent dat het kind ongedwongen zijn wilsactiviteit kan ontplooiën op verschillende terreinen. Het krijgt de gelegenheid om zijn leefwereld nabootsend weer te geven.

Voor kinderen in de leeftijd van 2 tot 4 geldt:

- het kind speelt soms ook met andere kinderen;
- het speelt nog met wat de omgeving toevallig biedt;
- het is zeer fantasierijk en creatief.

De huiselijke, verzorgde omgeving, waarin alles zijn eigen vertrouwde plaats heeft, geeft de kinderen een gevoel van geborgenheid. Door dit gevoel van veiligheid komt het kind tot spelen. Eenvoudige middelen zijn voldoende om de fantasie en het spel in gang te zetten. Speelgoed van natuurlijke materialen, zoals hout, katoen, zijde, wol, stenen, schelpen, zand, water, kastanjes, dennenappels enz.. bieden onbeperkte speelmogelijkheden en nodigen de peuters uit hun fantasie te gebruiken. Zij bevorderen de fantasie meer dan ingewikkeld geconstrueerd speelgoed of mechanisch bewegende beelden en geluiden.

Het vrije spel wordt gekenmerkt door een sfeer van activiteit, harmonie, beweging, creativiteit, ontmoeting en ontspanning. Het kind is vrij om in het lokaal of buiten (binnen de gestelde grenzen) te gaan waar hij wil. De pedagogisch medewerkster is beschikbaar om het spel op gang te helpen, problemen te helpen oplossen, maar ze is vooral op de achtergrond aanwezig. De kinderen nemen zo mogelijk zelf het initiatief en de pedagogisch medewerkster observeert (zo mogelijk uit haar ooghoeken om het spel niet te verstoren). Zij kijkt hoe de kinderen met de materialen omgaan, hoe de sociale contacten verlopen enz. Zo kan ze de bewegingen (de motoriek) en de manier waarop de kinderen spelen waarnemen. Zij ziet of er door spelarmoede, taalarmoede of een overmatig spreken, bewegingsarmoede, een overbeweeglijkheid of een gebrek aan coördinatie correcties nodig zijn.

Vaak stukt het spel van kinderen in deze leeftijdsfase door het louter toekijken van de volwassene. Door tijdens de observatie zelf een weinig concentratie vergende maar nabootsingswaardige activiteit uit te oefenen (handwerken, plantjes of jaartafel verzorgen, huishoudelijk werk doen.) ontstaat een spelklimaat met veel waarnemingsmogelijkheden voor de pedagogisch medewerker. Soms moet de pedagogisch medewerker ingrijpen door een kind te helpen, aanmoedigen of juist afremmen om het spel voort te laten gaan.

Huishoudelijke activiteiten

Huishoudelijke activiteiten hebben een verzorgende kwaliteit. De belangrijkste aspecten in de ontwikkeling van jonge kinderen, namelijk bewegen, scheppen en nabootsen, worden door deze activiteiten ondersteund en gevormd.

Iedere huishoudelijke activiteit biedt haar eigen specifieke mogelijkheden om de ontwikkeling van het kind te stimuleren en waar nodig het individuele kind een extra ondersteuning te bieden.

Mogelijke spelactiviteiten

Huishoudelijk

Bakken en koken: broodjes bakken
appelmoes koken
pannenkoeken bakken
koekjes, appelflapjes bakken

Ramen zemen

Vegen: de vloer of met een stoffer bij de zandbak

Stof afnemen: de vensterbanken, de kastjes, de planken

Zeer eenvoudige bewegingsspelen

Muziek en/of de gesproken taal ondersteunen de bewegingen bij arbeidsspelletjes, dit zijn spelliedjes waarbij grote bewegingen worden gemaakt.

Motorische vaardigheden

Stappen, lopen in allerlei vormen bijv. paardje spelen, wiegen, klimmen, klauteren, springen, evenwicht uitproberen

Tekenen

Tekenen met bijenwaskrijtjes op papier. Door te tekenen geeft het kind uitdrukking aan de eigen innerlijke ontwikkeling. Tekenen is dus steeds vrij tekenen dat de ontwikkeling van het kind zelf weergeeft.

Peuters geven (onbewust) uiting aan hun individuele ontwikkeling, door middel van kleur en lijn. Zij vertrouwen op hun expressiemogelijkheden en durven deze te tonen.

Schilderen

Schilderen is in de eerste plaats een ontmoeting met de wereld van de kleuren. Het omgaan met kleuren in hun eindeloze variaties en samenspel schept een rijke schakering aan belevingsmomenten en uitdrukkingsmogelijkheden. Niet het resultaat maar het doen, waaronder de specifieke bewegingsbeheersing en materiaalbeheersing, en de beleving staan centraal. We gebruiken de aquareltechniek met een beperkt aantal (primaire) kleuren, op papier (nat-in-nat).

Boetseren met bijenwas

Deze techniek is vooral gericht op het gebruik van de tastzin, bewegingszin, warmtezinn en reukzin en het oefenen van de fijne (vinger)motoriek.

Scheuren en plakken

Het kind maakt kennis met de techniek van scheuren en plakken. Deze techniek doet in hoge mate beroep op het ordenen en beheersen van het materiaal en de fijne (vinger)motoriek. Bijv. glazen potjes beplakken met stukjes zijdevloei, slingertjes van crêpepapier aan de palmpasestok, gele sterretjes plakken op transparant papier voor het raam.

Verzorging

De kinderen die nog niet zindelijk zijn, worden regelmatig verschoond. Kinderen die zindelijk worden, gaan naar de wc of op het potje. Wanneer de pedagogisch medewerker van al deze dingen een feest weet te maken door niet te praten maar een wc-lied in te zetten zullen alle kinderen van een groep dit als vanzelf beschouwen en er geen angst voor krijgen. Ook het schoonmaken van een snotneus is in dit gebeuren een belangrijk ritueel waar je niet ongevraagd een zakdoek in iemand zijn gezicht drukt maar dit speels kunt aankondigen. Het persoonlijke contact tijdens de verzorgingsmomenten is voor ieder kind van groot belang. Je richt je tot het kind en praat of zingt ermee.

7 Samenwerking met ouders

We vinden goede samenwerking met de ouders belangrijk. We nemen een deel van de verzorging en opvoeding op ons, waarvoor vertrouwen en een open communicatie nodig is. Naast de dagelijkse overdracht zijn er gezamenlijke momenten tijdens een aantal jaarfeesten, het overgangsritueel en oudergesprekjes.

De intakegesprekken worden door de pedagogisch medewerkers zelf gevoerd, zodat de relatie tussen ouders en pedagogisch medewerker gelijk bij de start tot stand komt. Gedurende de wenperiode is er intensief contact met de ouders, en periodiek, of wanneer daar aanleiding toe is vinden er oudergesprekken plaats tussen de ouders en de pedagogisch medewerkers waarin het welzijn van het kind onderwerp van gesprek is.

Ook in de pedagogische verdieping willen we samen met ouders optrekken. Jaarlijks is er een inhoudelijke ouderavond voor ouders en pedagogisch medewerkers.

De oudercommissie is het orgaan dat de oudergroep in principe vertegenwoordigt. Zij zijn de ogen en oren onder de ouders en kunnen de coördinator en het bestuur helpen om gericht te werken aan kwaliteit van de opvang. Door overleg, maar ook door een tevredenheidsonderzoek, kunnen signalen ons tijdig bereiken en ons helpen bij het stellen van prioriteiten.

8 Ondersteuning beroepskrachten

Inspiratie

Het werk in de kinderopvang is werken aan een gezonde basis, en daarmee werken aan de toekomst. De in dit plan geschetste pedagogische werkwijze kan alleen opgebracht worden door mensen die dit werk geïnspireerd en met hart en ziel kunnen doen. Die inspiratie halen we voor een groot deel uit het ons verdiepen in de pedagogie en antroposofie. Als werkgever ondersteunen we dit door:

- het aanbieden van vakliteratuur
- pedagogische verdieping in het teamoverleg en interne opleiding
- het mogelijk maken van cursussen of opleiding
- het bezoeken van lezingen/congressen

We hebben een boekenplankje op de gang waar pedagogisch medewerkers en ouders boeken kunnen lenen die de pedagogie die wij voorstaan uitgebreider beschrijven.

De ‘vijfde leidster’

Aan beide kanten werkt 3 dagen per week een extra leidster op de baby- en peutergroep, waarmee de piekuren worden verlicht en men aan extra taken als oudergesprekjes toe kan komen.

Ouderparticipatie

We stellen het op prijs dat ouders betrokken zijn bij de opvang van hun kind(eren). Bij het intakegesprek kunnen ouders aangeven of en hoe zij bereid zijn om te helpen bij taken als tuinonderhoud, klussen en grote schoonmaak. Samen werken aan de omgeving waarin de kinderen verblijven schept een band tussen ouders en pedagogisch medewerkers, waar het kind profijt van heeft.

De coördinator

De coördinator is er ten slotte om de pedagogisch medewerkers te faciliteren. Allerlei zaken die geregeld, gecoördineerd of in goede banen geleid moeten worden, zorgen ervoor dat pedagogisch medewerkers hun werk op de groep goed kunnen doen.

Stagiaires

De pedagogische medewerkers worden wanneer mogelijk ondersteund door een stagiaire. De stagiaires zijn tussen de 3 maanden en een heel schooljaar aanwezig op de groep. Dit is afhankelijk van het opleidingsniveau.

Schoonmakers

De schoonmakers komen 3 x in de week na 18.00 uur als alle pedagogisch medewerkers naar huis zijn. Hierdoor hoeven de pedagogisch medewerkers het grote schoonmaakwerk niet zelf te doen en hebben zij meer tijd om hun aandacht te richten op de kinderen.

Achterwacht

Het kan gebeuren dat pedagogisch medewerkers extra ondersteuning nodig hebben in situaties die hen boven het hoofd groeien. Hier beschrijven we hoe medewerkers extra hulp in kunnen roepen op de tijden dat zij alleen op de groep staan. Dit is dagelijks zo aan het begin van de dag (8 – 9.30 u), tussen de middag wanneer medewerkers om de beurt met pauze gaan (dit gebeurt ergens tussen 13 en 15 uur) en aan het einde van de dag (16.30 – 18 uur).

- Doordat de peuter- en babygroepen naast elkaar starten, is er altijd een collega in de buurt.
- Stagiaires en de vijfde leidster starten en eindigen de werkdag tussen de vroege en late dienst. (8.30 – 17 u of 9-17.30 u)..

- De coördinator (voormalig leidinggevende) is 3 tot 4 dagen per week op de locatie. Marije Ehrlich en Barbara Theunissen (directie/bestuur) zorgen gezamenlijk voor continuïteit van de achterwacht wanneer de coördinator dit niet waar kan maken.

In het geval dat de collega van de vroege dienst niet komt opdagen, kan het gebeuren dat de pedagogisch medewerker alleen in het kinderdagverblijf is. Zij zal dan contact zoeken met haar collega van de andere groep. De coördinator wordt gebeld indien dit langer dan 15 minuten gaat duren. Deze besluit vervolgens of zij zelf bijspringt, de late dienst vraagt eerder te komen of een invaller regelt. Als de coördinator niet bereikbaar is, wordt automatisch Marije Ehrlich of Barbara Theunissen (bestuur) gebeld die ditzelfde onderneemt.

Bijlage

Literatuurlijst

De ontwikkelingsfasen van het kind – Bernard Lievegoed – 2003 Vrij Geestesleven

De eerste zeven jaar, kinderfysiologie – Edmond Schoorel – 1998 Christoffor

De groeiwijzer van nul tot een jaar – Paulien Bom en Machteld Huber – 1994 Christoffor

De groeiwijzer van een tot vier jaar – Paulien Bom en Machteld Huber – 1997 Christoffor

Kinderspreekuur – Wolfgang Goebel en Michaela Glockler – 2003 Christoffor

De boekjes van Hennie de Gans-Wiggemans – uitgegeven in eigen beheer en verkrijgbaar bij de Zaailing

De 12 zintuigen, poorten naar de ziel – Albert Soesman – 1998 Vrij Geestesleven

Caleidoscoop van de levende pedagogie – Hanne Looij – 1994 Christoffor